Ψυρρής- Μια γειτονιά με βαρύ παρελθόν και μοντέρνες φλούο αποχρώσεις

Η ύπαρξη του Ψυρρή χάνεται στα βάθη του χρόνου. Για την ακρίβεια, ως συνοικία χρονολογείται από τους χρόνους του Περικλή και του αθηναϊκού κλέους

LifO 28.6.2025 | ***Της Τόνιας Α. Μανιατέα***

«Εκ του στενού, ως τουρκικής πόλεως, δρομίσκου του Ψυρρή, συρφετός διέρχεται, ποικίλος, άνθρωποι και κτήνη, παιδία και γυναίκες, νοικοκυραίοι και εργάται, λαϊκόν πλήθος, πηγαίνον ή ερχόμενον, διαφοροτρόπως ενδυμένον, ως εν απόκρεω προχείρω πληρούν βόμβου την μικράν οδόν...».

Ο σπουδαίος του λόγου Μιχαήλ Μητσάκης περιγράφει με τη μοναδική πέννα του την πολύβουη, πολύχρωμη αθηναϊκή γειτονιά, όπου ο ίδιος, ιδιόρρυθμος, εσωστρεφής και καταθλιπτικός, «σαν μύγα μες το γάλα», εξαντλεί τη μοναχική ζωή του.

Το κείμενο τιτλοφορείται «θεάματα του Ψυρρή». Είναι ένα διήγημα γραμμένο το 1890, εποχή της παντοδυναμίας του Δημητρίου Μπαϊρακτάρη, του αστυνομικού διευθυντή της Αθήνας, που κατάφερε να εμπεδώσει την ασφάλεια στη συνοικία, την οποία μετά την απελευθέρωση είχαν μετατρέψει σε άντρο τρεις κατηγορίες υποκόσμου της εποχής: οι «κουτσαβάκηδες», οι «μόρτηδες» και οι «τραμπούκοι». Κουτσαβάκηδες λέγονταν επειδή η συμπεριφορά τους παρέπεμπε στον καβγατζή δεκανέα του Ιππικού του Όθωνα, Δημήτρη Κουτσαβάκη. Οι μόρτηδες είχαν πάρει το όνομά τους από τη γαλλική λέξη «mort» (νεκρός), επειδή στην επιδημία χολέρας που χτύπησε την Αθήνα το 1854 εκτελούσαν χρέη νεκροθάφτη. Οι τραμπούκοι όφειλαν το όνομά τους στη φίρμα κουβανέζικων πούρων «trabucos», που ήταν το προσφιλές μπαξίσι των υποψηφίων δημοτικών αρχόντων για να στηρίξουν τον προεκλογικό τους αγώνα.

Η ύπαρξη του Ψυρρή χάνεται στα βάθη του χρόνου. Για την ακρίβεια, ως συνοικία χρονολογείται από τους χρόνους του Περικλή και του αθηναϊκού κλέους. Αυτή την εποχή βρίσκεται μέσα στο Θεμιστόκλειο Τείχος. Δεν έχει ακόμη «βαφτιστεί», αλλά είναι μία ζωηρή κυψέλη ανθρώπων, που για αιώνες φτιάχνουν εδώ τις στέγες και προσκυνούν τα ιερά τους. Όταν, ωστόσο, τους μεταχριστιανικούς αιώνες η πόλη δέχεται αβαροσλαβικές επιδρομές, οι κάτοικοι αναγκάζονται να τραβηχτούν για προστασία στα σώψυχα της Αθήνας, πέριξ της βιβλιοθήκης του Αδριανού. Για πέντε ολόκληρους μεσαιωνικούς αιώνες, η γειτονιά του Ψυρρή (μαζί με όλη την Αθήνα, άλλωστε) θα περάσει στη λήθη, για να ξημερώσει ο 11^{ος} αι. που θα βρει τον Βυζαντινό αυτοκράτορα Βασίλειο Β΄ τον Βουλγαροκτόνο να επισκέπτεται την πόλη για να προσκυνήσει την Παναγία την Αθηνιώτισσα, δηλαδή τον Παρθενώνα που έχει μετατραπεί σε εκκλησία. Η Αθήνα παίρνει πάλι τα πάνω της και οι... Ψυρριανοί που είχαν αναζητήσει καταφύγιο στα σπλάχνα της πόλης, επιστρέφουν στην παλιά τους γειτονιά και τη ζωντανεύουν. Νέες μικρές κατοικίες στήνονται πάνω σε αρχαία δάπεδα, τοιχία και φρεάτια, αλλά η γειτονιά θα διατηρήσει την ίδια περίπου ρυμοτομία ίσαμε τους νεότερους χρόνους.
Το 1835 αποκτά τη σημερινή της εικόνα, καθώς οριοθετείται από τη διάνοιξη των δρόμων Ερμού, Αθηνάς και Πειραιώς. Το όνομά της δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς καθιερώθηκε. Οι αθηναιογράφοι το τοποθετούν στον μεσαίωνα, αλλά δεν διευκρινίζουν πότε ακριβώς. Το σίγουρο είναι ότι την περίοδο της οθωμανικής κατοχής το

τοπωνύμιο υπάρχει. Η περιοχή αναφέρεται ως «πλάτωμα Ψυρρή» (ένα από τα οκτώ πλατώματα της Αθήνας) και αργότερα «μαχαλάς Ψυρρή».

Σχετικά με το όνομα «Ψυρρή», κατά καιρούς διατυπώθηκαν διάφορες εκδοχές με επικρατέστερη αυτή του πολεοδόμου - αρχιτέκτονα Κώστα Μπίρη, σύμφωνα με την οποία πρόκειται για κτητορικό επώνυμο της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου Ψυρή και της ομώνυμης βρύσης, προέρχεται δε από τη νήσο Ψύρα ή Ψυρίη, δηλαδή τα Ψαρρά.

Κατά την ερμηνεία του αθηναιογράφου Κώστα Καζαντζή - Ζαμανίκου ***«το όνομα Ψυρρής φαίνεται ότι μάλλον ήταν παρεπώνυμο ενός περίφημου φεουδάρχου και δεινού οικοπεδοφάγου της παληάς Αθήνας. Αυτός, λοιπόν, ο Ψυρρής, χωρίς τίτλους και χωρίς κανένα δικαίωμα "με το παλληκαριάτικο" κατέλαβε εκείνη την περιφέρεια και έγινε ιδιοκτήτης της».***
Σε κάθε περίπτωση, άπαντες οι αναφερθέντες (πλην του ιστορικού Καμπούρογλου, που χρησιμοποιεί τη γραφή «Ψειρή») στην περιοχή διευκρινίζουν πως η ορθή γραφή του ονόματος είναι Ψυρρή ή Ψυρή και πως δεν πρέπει να συνδέεται με το παράσιτο ψείρα και τα λιγδωμένα «κουτσαβάκια» μιας εποχής...

Τα κουτσαβάκια, η υπόθεση Πατσίφικο και η φυλάκιση του Τρικούπη

Πράγματι, τις πρώτες δεκαετίες της απελευθέρωσης, εκείνοι που «κάνουνε παιχνίδι» στου Ψυρρή είναι οι κουτσαβάκηδες. Ακούρευτο μαλλί, λαδωμένο, μουστάκι στριφτό, μαύρο σακάκι με φορεμένο μόνο το αριστερό μανίκι (βλέπεις, το δεξί χέρι πρέπει να είναι άνετο να τραβήξει σουγιά στην πρώτη προσβολή), πουκάμισο συνήθως λευκό ή μαύρο, κόκκινο ζωνάρι τυλιγμένο στη μέση, όπου κρύβουν τα όπλα τους. Παντελόνι με κάθετη ρίγα, παπούτσι ψηλοτάκουνο με μύτη και καβουράκι με βαρύ πένθος, δήθεν ότι θρηνούν κάποιον δικό τους που χάθηκε σε καβγά. Κρατούν κομπολόι και περιφέρονται στους δρόμους του Ψυρρή με βάδισμα βαρύ, στραβό, τάχαμου ότι τραυματίστηκαν σε συμπλοκή. Μόρτηδες και τραμπούκοι δεν φέρουν ιδιαίτερα... ενδυματολογικά γνωρίσματα, αλλά παρότι αυτοί δεν μπλέκουν σε καβγάδες και μαχαιρώματα, η παρουσία τους είναι αισθητή. Αυτοί «καθαρίζουν» σιωπηλά και χάνονται στο σκοτάδι. Η αστυνομία αδυνατεί να τους αντιμετωπίσει γιατί, βλέπεις, απολαμβάνουν ασυλία κομματικών παραγόντων. Ο δημοσιογράφος, διηγηματογράφος Ιωάννης Κονδυλάκης περιγράφει το απυρόβλητο του κακοποιού ήρωά του στους Αθλίους των Αθηνών: ***«...είχε σκεφθεί να τον ξεκάμει δολοφονικώς, αλλ΄ έπειτα απέρριψε την ιδέαν ταύτην. Ουχί διότι εφοβείτο τον νόμον· όταν όλοι σχεδόν οι βουλευταί Αττικής σε προστατεύουν και όσοι δεν σε προστατεύουν, επιδιώκουν τη φιλίαν σου, όταν έχεις την γνωριμίαν και το θάρρος των υπουργών, οίτινες γνωρίζουν τι δύνασαι να κάμης εις μίαν εκλογήν ή μίαν διαδήλωσιν, ο νόμος και η δικαιοσύνη είναι κοροφέξαλα...».***
Facebook Twitter Η οικία Πατσίφικο μετά την επίθεση
Συμπλοκές, φόνοι, τραυματισμοί είναι συνήθη περιστατικά στου Ψυρρή. Όταν, δε, επιβάλλεται να περάσεις από την πλατεία Ηρώων, πρώτα σταυροκοπιέσαι. Την πλατεία Ηρώων, που στην πραγματικότητα πήρε το όνομά της από τους δρόμους που απολήγουν σ΄ αυτήν και φέρουν ονόματα ηρώων του ΄21, αλλά που -όπως περιγράφει σκωπτικά ο

Κονδυλάκης- σάμπως να τη βάφτισε έτσι ο δήμαρχος Σκούφος ***«δια να κολακεύση την παντοδύναμον τραμπουκαρίαν»***!

Η Πλατεία Ηρώων

Στις 4 Απριλίου του 1849, δεύτερη μέρα του Πάσχα, το έθιμο επιβάλλει την καύση του ομοιώματος του Ιούδα στην πλατεία. Και στου Ψυρρή, όπως σε όλες τις πλατείες των αθηναϊκών συνοικιών, οι κάτοικοι έχουν συγκεντρωθεί για να απολαύσουν την εξαφάνιση του Ιούδα, που δεν είναι μόνο ένα ανδρείκελο, αλλά και πυροτέχνημα, που θ΄ ακουστεί σε μεγάλη απόσταση. Έχουν, βλέπεις, και ανταγωνισμό μεταξύ τους οι γειτονιές. Ποιος Ιούδας θα είναι ο πιο «βροντερός». Αλλά αυτή τη χρονιά, το έθιμο της καύσης έχει απαγορευτεί, για να μην προσβληθεί ο Ισπανοεβραίος και Άγγλος υπήκοος, βαρόνος Ρότσιλντ, μέλος της ακολουθίας του Όθωνα. Ο θρησκευτικός φανατισμός κορυφώνεται και η οργή του πλήθους ξεσπάει κατά του σπιτιού του εβραϊκής καταγωγής Άγγλου υπηκόου Δον Πατσίφικο. Η καταστροφή είναι σχεδόν ολοσχερής και ο ίδιος απαιτεί μία υπέρογκη αποζημίωση για την απώλεια κειμηλίων, που υποστηρίζει ότι φιλοξενούσε στην οικία του. Στο πλευρό του βρίσκεται ο πρέσβης της Αγγλίας Ουάις. Το διπλωματικό επεισόδιο που δημιουργείται φτάνει μέχρι του σημείου αποκλεισμού των ελληνικών λιμανιών από τον αγγλικό στόλο. Επί σχεδόν έναν χρόνο η Ελλάδα προσπαθεί να απελευθερώσει τα λιμάνια της και να περιορίσει τις υπέρογκες απαιτήσεις του πληγέντα. Δεν τα καταφέρνει. Τον Μάρτιο του 1850 ο αγγλικός στόλος αποσύρεται, αφού προηγουμένως η κυβέρνηση έχει αναγκαστεί να αποζημιώσει μέχρι πέννας τον Πατσίφικο. Ο Ψυρρής θα συνδέει στο εξής το όνομά του μ΄ εκείνο το επεισόδιο.

<u>Ο πετροπόλεμος και οι... ανυπότακτοι του Ψυρρή</u>

«Κατά που λένε "πρώτα βγαίνει η ψυχή κι ύστερα το χούι", σαν καταλάγιασαν οι πόλεμοι, έπρεπε οι παλιοί αγωνιστές να εκτονώσουν κάπου το πολεμικό τους μένος. Έτσι, τότε ανακάλυψαν τον πετροπόλεμο, που με τον καιρό πήρε μορφή... εθνικού αγωνίσματος» γράφει η ιστορικός τέχνης και ξεναγός Άρτεμις Σκουμπουρδή και εξηγεί: ***«Κάθε γειτονιά είχε και τη δική της ομάδα. Φυσικά, η ομάδα του Ψυρρή ήταν από τις πιο ξακουστές. Ο πετροπόλεμος συνήθως γινόταν έξω από το κέντρο της πόλης, συχνότατα μεταξύ Ψυρρή και Μεταξουργείου».***
Στο μεταξύ, η Αθήνα βιώνει τον εφιάλτη της λειψυδρίας. Το προβληματικό αδριάνειο υδραγωγείο καλύπτει πλημμελώς τις ανάγκες της πόλης, Κηφισός και Ιλισός κοντεύουν να στερέψουν και οι λιγοστές κοινόχρηστες κρήνες δεν είναι αρκετές για να υδροδοτήσουν τις γειτονιές (στην γειτονιά υπάρχει η βρύση του Τάτση -κατοπινή οδό Τάτση ή Τάκη- που ανήκει στην ομώνυμη οικογένεια και εξυπηρετεί τις ανάγκες ολίγων). Είναι, δε, κάμποσες σεζόν τώρα

που οι ουρανοί θαρρείς κι έχουν κλειδώσει από νερό... Αλλά ο Ψυρρής έχει τη λύση! Λέγεται Σωτηράκης Καρρόρης και είναι κάτι ανάμεσα σε βροχοποιό και θαυματοποιό! Προσεύχεται ο Σωτηράκης και πέφτει με τα ρούχα στο λιγοστό νερό του Κηφισού. Και τότε, θαρρείς κι έχει πατήσει κουμπί, ανοίγουν οι ουρανοί και ξεσπά μία άγρια νεροποντή! Πρωτοσέλιδο την επομένη στον Τύπο ο Σωτηράκης του Ψυρρή... ***«Ο ευσεβής Σωτηράκης Καρρόρης εθαυματούργησε και φέτος εις την γενομένην χθες ραγδαίαν βροχήν ως ο άλλος προφήτης Ηλίας με την διαφοράν ότι ο μεν Προφήτης εδέετο του Θεού να μη βρέξη και δεν έβρεχε. Ο δε Σωτηράκης πίπτει ενδεδυμένος τα ρούχα του εις τον ποταμόν της Κολοκυνθούς και.... βρέχει αμέσως!...»***

Πετροπόλεμος στου Ψυρρή

Ο Ψυρρής δείχνει και πάλι την υπεροχή του, αναδεικνύει νέο ήρωα. Κι ας του χαλούν τη μόστρα τα κουτσαβάκια και οι μόρτηδες, οι οποίοι παρεμπιπτόντως κάνουν χρυσές δουλειές με τη χολέρα που ενσκήπτει στην πόλη το 1854. Την «ξένην του 1854» -όπως θα βαφτιστεί αργότερα η χολέρα- έχουν «κουβαλήσει» Αγγλογάλλοι στρατιώτες, που έφτασαν στην Ελλάδα για να την... τιμωρήσουν επειδή στον Κριμαϊκό πόλεμο συμπαραστάθηκε στους Ρώσους, δηλαδή σήκωσε κεφάλι κατά της Τουρκίας και άρα κατά των συμμάχων της, Γαλλίας και Βρετανίας. Ήρθαν, λοιπόν, οι στρατιώτες των... θιγμένων με πλοία και αγκυροβόλησαν στον Πειραιά, αλλά βρήκαν εκεί τους... Ψυρριώτες!

«"Αν σας βαστάει Φράγκοι, εβγάτε στη στεριά, που θα ΄βρετε της Πλάκας και του Ψυρρή παιδιά" εφώναζαν οι συγκεντρωμένοι στον λιμένα, υβρίζοντας και προπηλακίζοντας τους στρατιώτας» δημοσιεύει ο Τύπος.

Η αντίσταση δεν θα κρατήσει πολύ. Η χολέρα θα σκορπίσει θρήνο σε όλη την πόλη και ασφαλώς στου Ψυρρή, που υποδέχθηκε πρώτος τους άρρωστους στρατιώτες. Στον πυκνοκατοικημένο μαχαλά εξελίσσονται σκηνές αρχαίας τραγωδίας. Ο κοσμοκαλόγερος του Ψυρρή, ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, μεταφέρει το τρομακτικό τοπίο στο διήγημά του «Η χολεριασμένη»: ***«Εκαθόμουν στην ενορία των Αγίων Αποστόλων, σ΄ ένα στενό σοκάκι, στην Ακρόπολη αποκάτω. Είχα το παιδί στην κούνια, κ΄ έκλαιε. Εγώ υπόφερνα απ΄ τους πόνους της αρρώστιας, κ΄ εδίψαγα φοβερά. Εφώναζα να ΄ρθη κανένας. Εζητούσα ένα ποτήρι νερό για έλεος. Κανένας δεν ήρχετο...».***

Οι μόρτηδες τρέχουν και δεν προλαβαίνουν. Φορτώνουν σε κάρα με ασβέστη τους νεκρούς από τους δρόμους και τους θάβουν σε ομαδικούς τάφους. Αλλά καμμία φορά γίνονται και λάθη... Στην ιστορία της Αθήνας, ο πολιτικός και συγγραφέας Επαμεινώνδας Στασινόπουλος καταγράφει ένα ευτράπελο περιστατικό. Από κεκτημένη ταχύτητα, οι μόρτηδες πέρασαν για νεκρό και μάζεψαν έναν μεθυσμένο, που με το τράνταγμα του κάρου συνήλθε και πάτησε γοερές κραυγές. Έντρομοι οι μακάβριοι μεταφορείς άρχισαν να τρέχουν, σίγουροι πως κάποιος από τους νεκρούς,

που κουβαλούσαν, βρικολάκιασε! Ο πανικός μεταδόθηκε γρήγορα στη γειτονιά και χρειάστηκε η επέμβαση της αστυνομίας για να αποκατασταθεί η τάξη.

Ο Ψυρρή γυρίζει σελίδα...

Με τούτα και με κείνα, η χολέρα περνά, τα χρόνια φεύγουν, ο Ψυρρής βιώνει τα καλά και τα στραβά του, κουτσαβάκια, μόρτηδες και τραμπούκοι ανθούν και κανείς δεν μπορεί να τα βάλει μαζί τους. Κανείς, εκτός από τον περιβόητο Δημήτριο Μπαϊρακτάρη, τον αστυνομικό διευθυντή της Αθήνας, που -καθώς λένε- προσωπικά διόρισε ο Χαρίλαος Τρικούπης για να καθαρίσει την περιοχή και να διευκολύνει το αναπτυξιακό του έργο... Η τιμωρία που επιφυλάσσει ο Μπαϊρακτάρης στους κουτσαβάκηδες είναι σκληρή και δεν θα αργήσει να τους εξαφανίσει από τον χάρτη της Αθήνας. Τους κουρεύει με την ψιλή, τους ξυρίζει το μουστάκι (μεγάλη προσβολή!), τους ψαλιδίζει το αφόρετο αριστερό μανίκι και τις μύτες των ψηλοτάκουνων παπουτσιών και τους περιφέρει στους καφενέδες της πλατείας του Ψυρρή σε ώρα αιχμής!

Και μπορεί να έχασαν τα ... εμβλήματά τους οι καφενέδες και τα χαμοταβερνεία της γειτονιάς, βρήκαν όμως την ησυχία τους οι ντόπιοι, που μπορούν πια να περιδιαβάζουν τα σοκάκια και την πλατεία ανενόχλητοι.

Και οι ταβέρνες του Ψυρρή, που είναι περισσότερες κι από της Πλάκας (μαρτυρεί ο Κώστας Δημητριάδης στο βιβλίο του «Παληές γειτονιές») καταφέρνουν τώρα να προσφέρουν καλύτερες υπηρεσίες στους έτσι κι αλλιώς πιστούς θαμώνες τους... ***«Στην πελατεία τους είχανε και μεγάλα πρόσωπα. Βασιληάδες, Πρεσβευτές, Υπουργούς. Όπως: τον Όθωνα, που κατέβαινε πολλά βραδάκια ινκόγνιτο να ξεσκάση με λίγα ποτήρια κρασιού στην περίφημη "Βασιλικιά ταβέρνα του Γιαβρούμ" [...] και τον Γεώργιο τον πρώτο, που καθώς λένε οι παληοί Ψυρριώτες, είχε τσιμπηθεί κάποτε από μιαν όμορφη μ' άκαρδη Ψυρριώτισσα κι έσβηνε τον καημό του, όσο μπορούσε πιο μυστικά, σε μιαν άλλη ταβέρνα της γειτονιάς...»*** γράφει ο Δημητριάδης.
Πάντως, και η μπακαλοταβέρνα του Καχριμάνη στο ισόγειο της οικίας επί της Αγίων Ασωμάτων και Σαρρή (από πάνω ήταν και το σπίτι του ταβερνιάρη) κρατά σταθερούς τους θαμώνες της κι ας μην έχουν αυτοί περγαμηνές και σιρίτια... Εκεί ξοδεύει τις ώρες του ο Παπαδιαμάντης, όταν ο καιρός έχει καλοσύνες, γιατί αλλιώς ***«...έκαμνε μεγάλας και συχνάς βροχάς επί δύο και τρία έτη, που εζάρωνα κ΄ εμαζευόμην εις την φωλέαν μου»*** θα γράψει στο διήγημά του «Ψυχοκόρη» περιγράφοντας -αυτοσαρκαζόμενος- την τρώγλη της οδού Αριστοφάνους 24, όπου θα κατοικήσει για τα περισσότερα από τα είκοσι χρόνια, που μετρά συνολικά στου Ψυρρή... ***«Η στέγη του μικρού δωματίου απετελείτο μέρος από το πρώτον πάτωμα της επάνω οικίας κατεχομένης από αξιωματικούς, φοιτητάς κλπ. και μέρος από λιθόστρωτον δώμα, ή μάλλον τον υψηλόν κτιστόν διάδρομον, δι ου εισήρχετο τις εις την αυλήν. Πώς να μη στάζη εκεί εις την κλείδωσιν των δύο τμημάτων της διφυούς ταύτης στέγης; Πλην δόξα τω Θεώ, δεν συνέβη να πέση όλη η οροφή δια νυκτός πέραν του προσκεφάλου μου, όπως το είχον πάθει μίαν φοράν, τρία ή τέσσαρα έτη πριν, εις ένα δρόμο του Αγ. Αθανασίου, εκείθεν του Ψυρρή· νομίζω επιγράφεται "οδός Αριστοφάνους"».***
Για κάμποσα χρόνια έζησε και σε κάποιο κελί του ναού των Αγίων Αναργύρων. Ένα δωματιάκι καμμιά 10ριά τ.μ. μ΄ ένα στενό πατάρι, όπου ήταν το κρεβάτι του. Κι όταν ο Σκιαθίτης με τον θαυμαστό γραπτό λόγο θυμόταν την ιδιότητά

του τού ιεροψάλτη, έπαιρνε θέση στη ψαλτήρι του ναού και... ***«αΐγλη άπολύτου εύτυχίας έφώτιζε τήν δασύτριχα μορφήν του μὲ τήν σγουρὰν γενειάδα καὶ τήν πλουσίαν κόμην»,*** καθώς αναφέρει στο βιβλίο του «Από τον Παπαδιαμάντη στον Πεντζίκη» ο Ανέστης Κεσελόπουλος.

Αυτός είναι ο Ψυρρής. Δεν γεννήθηκε για μεγαλεία και κλέη. Ταπεινή γειτονιά με περήφανους κατοίκους, ανθρώπους λαϊκούς, του μεροκάματου, εργάτες, με τις εκκλησιές και τα προσευχητάρια της, γιατί όπου υπάρχει απλός λαός υπάρχει κι άφθονη πίστη. Αλλά είναι και χωνευτήρι Ελλήνων μετά την απελευθέρωση. Εδώ μαζεύονται κι ανακατεύονται αναμετάξυ τους και απόκληροι και ανυποψίαστοι και καλοκάγαθοι και κακοποιοί. Τα περιγράφουν καλά στα γραπτά τους ο Κονδυλάκης, ο Ροΐδης, ο Παπαδιαμάντης, ο Μητσάκης, ο Λαπαθιώτης και ξένοι ταξιδιώτες και περιπατητές...

Το 1886, σε κείμενό του που τιτλοφορείται «Στην Αθήνα» ύστερα από κάποιο ταξίδι του «στην πόλη του Περικλή», ο Γερμανός ακαδημαϊκός, βυζαντινολόγος Καρλ Κρουμπάχερ γράφει: ***«Επισκεφθήκαμε την πιο παλιά συνοικία της νέας πόλης, την ονομαζόμενη Ψυρρή, που με τους κατοίκους και τα σπίτια της δίνει μία εικόνα από την κατάσταση της πόλης, όπως ξεπετάχτηκε μέσα από τα ερείπια μετά τον απελευθερωτικό πόλεμο, στην πλαγιά της Ακρόπολης».*** Κοπέλες με τις στάμνες στα χέρια περιμένουν τη σειρά τους στην κοινόχρηστη βρύση, λούστροι, πλύστρες, μοδιστρούλες και εμποροϋπάλληλοι, στρατιωτικά πηλίκια και αρβύλες σπεύδουν ή βραδυπορούν κι ύστερα χάνονται στα στενά σοκάκια του μαχαλά. Μαστοράκια και λατόμοι, εργαζόμενοι στα περιφερειακά νταμάρια σέρνουν μετά τη δουλειά τα κουρασμένα βήματά τους ίσαμε το σπίτι.

«Πλανόδιοι οπωροπώλαι οδηγούν αργά αργά τα βασταγούδια των, φορτωμένα με σταφύλια [...] Εντός των γύρω μαγαζείων, ισογείων ή υπογείων πάντοτε, εργάζονται οι ένοικοι μικροπαντοπώλαι, μικροψιλικοπώλαι, μικροκαπνοπώλαι, εις χρυσοχόος εκθέτων αναμίξ επί των θαμβών υέλων του δακτυλίδια προϊστορικά, αλύσσεις παναρχαίας, ασημένια κουταλάκια του γλυκού και εικόνας αγίων, ταβερνιάρηδες ή κρεοπώλαι ή μανάβηδες [...] Του καφφενείου του κυρ Πολύχρονη οι θαμώνες, στριμόνοντ' επί του πεζοδρομίου, μόλις κρασπεδούντος την οδόν, το πολύ δύο σπιθαμών εκτάσεως, επιτελούντες θαύματα ισορροπίας, με τον κορμόν των και τους δύο πόδας της καρέγλας επ' αυτού, τους δ' ιδικούς των και τους δύο άλλους της, εντός του οχετού του παραρρέοντος οι πλείστοι...».

Η περιγραφή του Μητσάκη αποτυπώνει χαρακτηριστικά την πολύχρωμη αύρα της γειτονιάς και τα κηροπλαστεία, τα εντυπωσιακότερα καταστήματα του Ψυρρή, κερδίζουν διαρκώς νέους θαυμαστές. ***«...Θα φανταζόταν κανείς ότι πρόκειται για κηροπωλείο, όμοιο προς όλα που βρίθουν στη συνοικία αυτή και πουλάνε κεριά και αφιερώματα. Αυτού του καταστήματος, όμως, φαίνεται σα να έχει παραφρονήσει αιφνίδια ο ιδιοκτήτης, γιατί όλα τα κεριά είναι αναμμένα! Στις προθήκες του βάθους, στον πάγκο, κατά γης και σε αυτή την πόρτα τρεμοσβήνουν τσαμπιά φωτός...»*** περιγράφει το κατάστημα του κηροπλάστη Μαυρίκιου, στου Ψυρρή, ο λογοτέχνης, φιλέλληνας από τη Γουατεμάλα, Ενρίκε Γκομέζ Καρίγιο, στο βιβλίο του «Αιωνία Ελλάς».

Αλλά ο μαχαλάς του Ψυρρή έχει και την .... αριστοκρατία του. Στην οδό Σαρρή από τα πρώτα κιόλας χρόνια της απελευθέρωσης κατοικούν επιφανείς πολίτες, σαν τον Ιωάννη Καρατζά, τον ηγεμόνα της Βλαχίας, που κατοικεί εδώ,

σε ένα αρχοντικό ανάμεσα στη Σαρρή, την Κριεζή και τη Λεοχωρίου έως ότου ολοκληρωθεί το δικό του αρχοντικό που υψώνεται στην πλατεία Ελευθερίας (Κουμουνδούρου). Σ΄αυτό το ίδιο σπίτι της Σαρρή θα στεγαστεί για κάμποσα χρόνια το σχολείο θηλέων της μαντάμ Σαρλότ Βολμεράνζ για να περάσει κατόπιν στην ιδιοκτησία του εκδότη Κωνσταντίνου Γκαρμπολά και εντέλει να μετατραπεί σε σωφρονιστήριο, τις «φυλακές Γκαρμπολά», όπου μάλιστα θα κρατηθεί και ο Χαρίλαος Τρικούπης μετά τη δημοσίευση του σκανδαλώδους άρθρου του με τίτλο «Τις πταίει;» στην εφημερίδα «Καιροί» του Κανελλίδη.

Εδώ στου Ψυρρή, στο 14 της Αγίας Θέκλας, βρίσκεται και το διώροφο του υποπρόξενου της Αγγλίας στην Αθήνα, του Προκόπη Μακρή, που σε λίγο καιρό θα αποδημήσει, αφήνοντας μόνη τη χήρα με τις τρεις κόρες τους κι αυτή, για να τα βγάλει πέρα, θ΄ αναγκαστεί να νοικιάζει σε ξένους τα δωμάτια του σπιτιού. Εδώ θα εγκατασταθεί για δύο μήνες και ο λόρδος Βύρων και θα ερωτευτεί την πανέμορφη μικρότερη κόρη της οικογένειας Μακρή, την Τερέζα, μόλις 13 χρόνων, που θα μείνει στην ιστορία ως «η κόρη των Αθηνών».

Αλλά και ο πρωτοπόρος του αθηναϊκού Τύπου, ο Δημήτριος Καλαποθάκης, εδώ, στην οδό Ρήγα Παλαμήδη 2, θα στήσει τις πρώτες λινοτυπικές μηχανές στην Ελλάδα για να εκδώσει την ιστορική εφημερίδα «Εμπρός», που για 25 ολόκληρα χρόνια από την εκπνοή του 19ου αι. (1896) θα είναι πρώτη σε κυκλοφορία.

Το γύρισμα του αιώνα επιφυλάσσει εξελίξεις για του Ψυρρή, όπως άλλωστε για όλη την Ελλάδα. Πρόσφυγες από την απέναντι πλευρά του Αγαίου θα πλημμυρίσουν τις πλατείες του και νέα παστρικά σπιτικά με πολύχρωμα λουλούδια σε ασβεστοβαμμένους τενεκέδες θα σκορπίσουν ευωδία και φρεσκάδα στα σοκάκια του.

Στα χρόνια που θα έρθουν η γειτονιά θα συνδεθεί με αποκριάτικα χαροκόπια και τρικούβερτα γλέντια στις γραφικές ταβέρνες. ***«Διατηρώ ακόμα ζωηρό, έπειτ΄ από την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς και το γλέντι της το εξωφρενικό, το παγερό συναίσθημα της έρημης, νεκρής, βαρειάς και πένθιμης επόμενης Καθαράς Δευτέρας. Με τη μητέρα μου μαζί και με τη θείτσα, κάθε τέτοια μέρα, ταχτικά, πηγαίναμε στην εκκλησία των Αγίων Αναργύρων, γειτονική της πλατείας του Ψυρρή»*** μοιράζεται με τους αναγνώστες του στην ημιτελή αυτοβιογραφία του ο κατοπινός αυτόχειρας Λαπαθιώτης.
Ο Ψυρρής. Ο παλιός, ο δοκιμασμένος, που ανάθρεψε γενιές και γενιές και πέρασε τα 40 κύματα. Κακουχίες, επιδημίες, πολέμους, αλλά έμεινε εκεί με τα αρχαία του ερείπια να θυμίζουν το βάθος του χρόνου που μετρά. Ο Ψυρρής, που ο χρόνος θάμπωσε το χρώμα της ιστορίας του και γίνηκε μοδάτο σκηνικό για τους τουρίστες με τραπεζοκαθίσματα σε φλούο αποχρώσεις...

Πηγές πληροφοριών και φωτογραφιών:

- «Ψυρρή, η γειτονιά των ηρώων» Άρ. Σκουμπουρδή (Εκ. Πατάκη, Αθήνα 2021)

- «Ιστορία των Αθηναίων» Δ. Καμπούρογλους (Εκ. Παλμός, Αθήνα 1995)

- «Αθήνα - Ιχνηλατώντας την πόλη με οδηγό της ιστορία και τη λογοτεχνία» Θαν. Γιοχάλας/Τον. Καφετζάκη (Εκ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2021)

- «Τα μετά θάνατον - Η χολεριασμένη» Αλ. Παπαδιαμάντης (Εκ. Γ. Φέξης, Αθήνα 1914)

- «Οι άθλιοι των Αθηνών» Ι. Κονδυλάκης (Εκ. Πελεκάνος, Αθήνα 2005)

- «Το χρονικό της υδρεύσεως των Αθηνών», Σ. Σκουζέ/Δ. Γέροντα (Εκ. Σύλλογος των Αθηναίων, Αθήνα 1963)

- «Θεάματα του Ψυρρή» Μ. Μητσάκης (Εκ. Καστανιώτης, Αθήνα 1996)

- «Η ζωή μου/απόπειρα συνοπτικής αυτοβιογραφίας» Ν. Λαπαθιώτης (Εκ. Κέδρος, Αθήνα 2009)

- «Παληές γειτονιές» Κ. Δημητριάδης (Εκ. Εστία, Αθήνα 1965)

Το κειμένο δημοσιεύθηκε στο Αθηναϊκό- Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων

https://www.lifo.gr/now/greece/istoriko-parekklisi-toy-profiti-elissaioy-stoy-psyrri-o-mikros-naos-opoy-epsalle-o

